

Otrokov vstop v spol

■ **Katarina Kompan Erzar**, dr., je izr. prof. za zakonsko in družinsko terapijo na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani in predavateljica na Fakulteti za psihoterapevtsko znanost Univerze Sigmunda Freuda v Ljubljani. Predava, vodi delavnice in izvaja supervizije za različne socialnovarstvene in izobraževalne ustanove.

Spol ni zunanji, teoretični konstrukt, temveč danost, ki jo človek v svojem razvoju spoznava, sprejema, gradi in razvija v edinstveno in celovito podobo. Zato so vsakršni spolni stereotipi popačenje te podobe. Prav tako so pritisk in popačenje spola tudi vse oblike brezsravnega vedenja in namigovanja na spolnost, ki otroško doživljanje telesa zameglijo in preplavijo z gnusom, strahom in negotovostjo. S tem grobo posežejo v naravni, spontani mehanizem vzpostavljanja razmejitev in telesne meje med intimnim in javnim.

Ključno: sprejemanje in spoštovanje

Izgradnja otrokove spolne identitete temelji najprej na sprejemanju telesa. Sprejemanje telesa je proces, ki se odvija od vsega začetka otrokovega življenja. Kako se bo otrok lahko 'naselil' v svoje telo, je prvenstveno odvisno od tega, kako z njegovim telesom ravnajo odrasli, ki zanj skrbijo. Otrok spoznava svoje telo skozi občutke, ki se vanj zapisujejo preko izkušenj. Glede na izkušnje se potem telo razvija in oblikuje, hkrati z njim pa se oblikuje tudi otrokova notranjost. Prva leta so zaznamovana s t. i. implicitnim spominom, to so vtisi in občutki, ki neposredno oblikujejo mrežo povezav v otrokovih možganih in jim omogočijo hitro in ustrezno prilagajanje na okolje, v katerem živi. Tudi kasneje v življenju velik del naših izkušenj ostaja v implicitnem, to je telesnem spominu, ki kroji naše vedenje. Z razvojem zavedanja in zavestnega spomina otrok dobiva stik tudi z implicitnim delom svojega doživljanja in se ob tem, ko se mu porajajo različni občutki, ki jih ne razume, obrača na odrasle, da mu pomagajo razumeti, kaj se z njim dogaja, da se skupaj z njim navdušujejo nad njegovimi sposobnostmi, iniciativo, zmožnostmi njegovega telesa in ga naučijo tudi prenašati nemoč in omejenosti, ki jih to telo ima. Če je ta temelj trden in otrok odrasča ob odraslih, ki njegovo telo spoštujejo, zanj vstop v spol ne bo problematičen. Povezan bo namreč z varnimi odnosi, veseljem nad sposobnostmi,

ki jih ima telo, pestrostjo doživljanja, ki jo prinaša, in s sproščeno-stjo v gibanju, govorjenju, iniciativi, raziskovanju in povezovanju z drugimi.

Seveda je za otroka njegovo telo samoumevno in ga ne doživlja kot nekaj tujega, pridobljenega od zunaj, temveč kot neločljiv del sebe. Od odraslih potrebuje samo oporo in sprejemanje, ki mu bosta omogočila, da bo tega telesa vesel. Nikakor pa ne potrebuje problematiziranja telesnih značilnosti in posebnosti. Zdrava drža do telesa je torej: sprejeti telo in mu omogočiti, da se varno in zdravo razvija v skladu s svojimi značilnostmi.

Zdrava drža do telesa je sprejeti telo in mu omogočiti, da se varno in zdravo razvija v skladu s svojimi značilnostmi.

Varno okolje za otrokov vstop v telo in spol v prvih otroških letih nastane lahko le ob odraslih, ki so v svojem telesu 'doma', so suvereni in s svojim telesom ravnajo spoštljivo. Taki odrasli bodo spoštovali tudi otrokovo telo in njegovo ranljivost. Drugi pogoj za zdrav razvoj otrokovega vstopa v telo in s tem tudi v spol, ki je z njim neločljivo povezan, pa je spoštovanje otrokovih meja, predvsem meje sramu in ranljivosti. Pogoj za razvoj zdravega sramu je popolna odsotnost spolnih dražljajev in poseganja v otrokovo intimo s pogledom, dotikanjem, govorjenjem ali siljenjem ter izpostavljanjem odraslim, ki ne spoštujejo meje sramu in se v otrokovi prisotnosti neprimerno vedejo.

Razvoj spola – obdobja in področja

Otroško razumevanje ter pojmovanje njegove spolnosti in njene pomena se začne v zgodnjem otroštvu in se razvija vse življenje. Organske sposobnosti, miselni razvoj in integracija ter notranji psihični vplivi določajo stopnjo in obseg razvoja spolnih sposobnosti in razumevanja spolnosti pri otroku. Na razvoj vsakega otroka seveda močno vplivajo tudi kulturne norme in pričakovanja, odnosi in drža do spolnosti v družini ter medosebne izkušnje, s katerimi se bo srečeval. Pomena spolnosti se otrok v otroštvu najbolj nauči

Foto: Petra Duhanoy

od svojih staršev, kasneje pa tudi od medijev in širšega kulturnega okolja ter med postopnim razvojem svojih lastnih izkušenj, lastnega doživljanja ter predvsem preko tega, koliko varnosti in stika z njegovim doživljanjem mu med odraščanjem omogočijo starši in drugi odrasli, ki skrbijo zanj.

V razvoju spola in spolnosti ločimo več področij in več obdobj. V prispevku se bomo osredotočili na tri glavna področja razvoja spola in vloge okolja pri tem razvoju:

- stik s seboj, sprejemanje telesa,
- stik z drugimi, razvoj razmejitev in sramu,
- osvajanje širšega okolja, razvoj suverenosti v telesu ter svobodnega vstopanja v svet.

Na področju spolnosti lahko glede na obdobja ločimo: zgodnje otroštvo, šolsko obdobje in obdobje mladostništva. V vsakem od teh obdobj je ključno, da otrokom omogočimo razvoj na vseh treh področjih – v stiku s seboj, stiku z drugimi in vstopanju v širši družbeni svet. V vsakem obdobju se na vsakem od področij razvoja odvija svojstven proces, ki mu lahko odrasli bolj ali manj prisluhnejo in s tem omogočijo otroku, da ob njih izčisti svoj spol in razvije varen in sočuten ter spoštljiv odnos do spola in spolnosti. Jasno je, da gre pri tem za izgradnjo spola »od znotraj navzven« in ne »od zunaj navznoter«. Otrok spola ne posnema, temveč ga razvije z izkušnjo odnosov. Razvijanje spola je torej proces, ki se gradi s spoznavanjem sebe skozi odnose. Pri tem procesu so seveda odrasli in njihov način življenja v spolu tisti, ki oblikujejo temelj za to, kako se spol sprejme in živi ter pogloblja v varnih in spoštljivih odnosih.

Pogoj za razvoj zdravega sramu je popolna odsotnost spolnih dražljajev in poseganja v otrokovo intimo s pogledom, dotikanjem, govorjenjem ali siljenjem ter izpostavljanjem odraslim, ki ne spoštujejo meje sramu in se v otrokovi prisotnosti neprimerno vedejo.

Hkrati pa to lahko naredijo le tisti odrasli, ki so tudi sami pripravljeni prečiščevati in dograjevati svoj odnos do spola in spolnosti ter v svojih odraslih odnosih drug ob drugem poglobljati medsebojno spoštovanje na področju spola in spolnosti, sočutje drug do drugega in do samih sebe na področju spola in spolnosti ter dostojanstvo v odnosu do spola in spolnosti.

Živeti v skladu s svojo naravo

Sodobna nevrološka znanost dokazuje, da sta moški in ženska po naravi različna. In prav možnost živeti svoj spol po tej naravi je glavni pogoj za polno izraznost posameznika. Moški, ki pozna, razume ter spoštuje svojo moško naravo (ne glede na to, s čim se ukvarja ter ali se giblje v bolj klasično moškem ali morda bolj ženskem okolju), bo lahko spoštoval in cenil tudi žensko. Prav tako bo samo ženska, ki pozna, razume in spoštuje svojo naravo (ne glede na to, s čim se ukvarja in v kakšnem okolju se giblje), lahko spoštovala moškega. In šele moški in ženska, ki lahko razumeta in prisluhneta svojemu telesu, bosta lahko prisluhnili tudi otroku in

Foto: EA

mu pomagala do suverene in polnega vstopa v spol in spolnost. Spol je mnogo več kot 'zbirka' predpisanega vedenja, ki ga od zunaj ločujemo na moško ali žensko. Prav tako ne gre za naučene ali pridobljene veščine in spretnosti, temveč za telesno, hormonsko in nevrološko specifikko, ki narekuje, da se ženska in moški istih opravil ali dejavnosti enako uspešno lotevata in jih udeležata na povsem drugačen način. Tudi vloga spola ni v tem, kaj kdo dela, v čem je uspešen in kaj naj bi bilo zanj primerno, temveč v tem, ali lahko to, kar počne, počne celostno kot moški ali ženska ali pa se mora zatekati h klišejskim navodilom, ki v resnici niso prilagojena ne enemu ne drugemu.

Čistost spola, ki pomeni življenje v skladu s svojo naravo, je v največji meri odvisna od staršev in starševskega okolja, v katerem se je otrok razvijal. Pri tem ne gre zgolj za modele moškosti in ženskosti, temveč predvsem za temeljno pomirjenost odraslih s svojim spolom, z medsebojnimi odnosi, s spoštljivo in dostojanstveno spolnostjo ter brezpogojnim spoštovanjem otrokovega spola in njegove notranjosti ter njegove narave.

Pri tem ne gre samo za to, kako odrasli moški in ženska oblikujeta spol deklice ali dečka, temveč tudi za to, koliko sta onadva razvila svoj spol, koliko sta uspela slišati, sprejeti in spoštovati vsak svojo naravo in koliko sta se uspela v tem povezati tudi med seboj. Dostikrat ostajajo odrasli v medsebojnih odnosih po spolu neizdelani in glede razumevanja spolnosti in spola sledijo klišejem ali celo zlorabljačim in perverznim modelom in vzorom. Ob takih odraslih otrok težje spozna in vzljubi svoj spol in svojo specifikko, saj se ga stalno preverja in oblikuje glede na to, koliko s svojim naravnim vedenjem in razvojem ogroža ali potrjuje odrasle v njihovem razumevanju, kaj je za določen spol normalno in kaj ne, kaj je normalna spolnost in kaj ne, kaj je primerno za določeno starost in kaj ne. Prav razumevanje in usmerjanje otrokove energije in razvoja je zato ključno v razvoju spola in odnosa do spolnosti.